

2530 ผมเดินผ่านเข้ามาที่ห้องเรียนมานุษยวิทยาท่าพระจันทร์

ก่อนนั้นไม่นาน คือการตัดสินใจว่าเมื่อเรียนจบปริญญาดนตรีไทยรุ่นแรกที่คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาฯ แล้ว ผมจะไปไหน ทำอะไร มีชีวิตในรูปแบบใด ตัวเล็อกที่คิดไว้ มีอยู่ไม่กี่อย่าง หนึ่งในนั้นคือฝันที่จะเป็นนักมานุษยวิทยาดนตรี Ethnomusicologist ตามอย่างฮีโร่บางคนที่เคยเห็นผ่านหน้าจอหนังสือสารคดีมา (เช่น Alan Lomax คนแบกกล้องและเครื่องอัดเสียงชาวบ้านไปทั่วอเมริกา หรือ David Fanshaw คนแบกไมโครโฟนเดินทางไปทั่วทวีปแอฟริกาและแปซิฟิก เป็นต้น) และเคยได้ยินบรรดาครูผม(ปัญญา รุ่งเรือง-สุจิตต์ วงษ์เทศ-บรูซ แกสตัน) เล่าถึงคำว่าเอโนมิวสิกโคโลยี Ethnomusicology ให้ฟังด้วยมุขคิดคนละทิศละทาง แลกกันคนละคำ ดนตรีชาติพันธุ์บ้าง มานุษยวิทยาบ้าง มานุษยวิทยาดนตรีบ้าง ไม่มีใครพูดเรื่องเดียวกัน แต่ไม่ว่าจะเวอร์ชันไหนผมก็ฟังด้วยความตื่นเต้น จินตนาการถึงการออกเดินทางไปในที่ที่ไม่รู้จักมักคุ้น ได้เห็นได้ยินได้ฟัง ได้สัมผัสกับสิ่งที่เรียกว่าดนตรีซึ่งไม่อาจมีนิยามชัดเจนได้ว่ามันคืออะไรแน่ ค้นหาดนตรีที่ต่างไปจากดนตรีที่คุ้นเคย ไปรู้จักกับคนที่เกี่ยวข้องกับดนตรีที่นั่น หาวีธีเล่าเรื่องของดนตรีแปลกๆนั้นให้คนฟัง ซึ่งที่จริงก็ลองทำอยู่แล้วตลอดเวลาตั้งแต่มัธยม ด้วยการชอบถ่ายภาพ ชอบเขียนบันทึก ชอบอัดเสียง และชอบพูดถึงสิ่งที่ผ่านหูผ่านตา โชคดีที่ผู้ปกครองไม่ค่อยห่วง ได้ออกเดินทางไปไหนมาไหนอย่างอิสระมาตลอด

ในเวลานั้นผมพอจะผ่านการเรียนรู้ดนตรีมาแล้วหลายรูปแบบ ตั้งแต่เด็กเล็กๆจนโตเป็นหนุ่มวัยรุ่น ส่วนใหญ่เป็นการเรียนนอกระบบ ไม่มีตำรา ไม่มีแบบแผน ไม่มีหลักการอะไร พอใจจะทำอะไรก็ทำ ไม่ชอบก็ทิ้งไป มีอะไรแปลกหูแปลกตาเข้ามา ก็ห่อเป็นพึกๆ รู้เรื่องมั่งไม่รู้เรื่องมั่ง ได้ความรู้มาจากวิทยุโทรทัศน์ งานวัด และจากวงสุรยาเมาของผู้ใหญ่ที่ติดสอยห้อยตามไปที่โน่นที่นี่ มาได้เรียนดนตรีในระบบก็ตอนปริญญาตรีแล้ว บรรยากาศแตกต่างจากสมัยมัธยม อะไรๆก็ดูจริงจังเหลือเกิน สิ่งแวดล้อมเหมือนละครแฟนตาซี ผมจบหลักสูตรด้วยคะแนนดีมาก แต่ก็เรียกได้ไม่เต็มปากว่าประสบความสำเร็จ เพราะไม่อินเลยกับดนตรีประเพณีราชสำนัก-ดนตรีคลาสสิก ไม่สนุกกับทฤษฎีดนตรีที่มีกรอบกติกาหยาบหยาบ และไม่ชอบการปฏิบัติดนตรีตามแบบแผน คะแนนที่ได้นั้นเป็นไปตามกระบวนการประเมินในห้องเรียน แต่ใจคือด้านเกินกว่าจะเชื่อในระบบสถาบัน รวมทั้งในทางกลับกันผมก็รู้ว่าตัวเองโดนปฏิเสธจากสถาบันดนตรีตรงนั้นไปเรียบร้อยแล้วเหมือนกัน

เอโนมิวสิกโคโลยี เป็นเรื่องใหม่มากสำหรับสังคมไทยในเวลาเกือบสามสิบปีก่อน ปีที่ผมจบปริญญาตรียังไม่มีสถาบันแห่งใดเปิดหลักสูตรปริญญาโทขึ้นมา ถ้าจะเรียนจริงๆต้องไปเรียนต่างประเทศที่มีการเรียนการสอนในด้านนี้ ซึ่งถ้าไม่มีทุนส่วนตัวหรือภาษาไม่ดี ก็คงจบเห่ คุณพ่อผมเคยคิดจะส่งไปเรียนโทที่อินเดีย ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ว่าค่าใช้จ่ายถูกดี และมีลูกศิษย์พ่อที่บวชเป็นพระสงฆ์เรียนอยู่ที่โน่นเยอะ ไปอาศัยกุฏินอนได้ อาศัยข้าวพระกินได้ เป็นการประหยัดรายจ่าย เพราะยังมีน้องสาวเรียนหนังสืออีกสามคน และบ้านเราจนมาก พ่อฝากพวกพระช่วยสืบหามหาวิทยาลัยอินเดียที่เปิดหลักสูตรดนตรีแบบค่าเทอมถูกๆให้ แต่ผมเลือกที่จะสอบเข้าเรียนในหลักสูตรปริญญาโทมานุษยวิทยาของธรรมศาสตร์ โดยไม่ได้ปรึกษาหารือใคร ไม่รู้จักด้วยซ้ำว่าใครสอน เรียนอย่างไร รู้แต่ว่าน่าจะเรียนในเมืองไทยเรานี้แหละ เข้าใจพื้นฐานมานุษยวิทยาให้ดีเสียก่อน เท่าที่ปัญญาน้อยนิดของนักดนตรีไทยจะทำได้ ช่วงปริญญาตรีรู้จักคำว่ามานุษยวิทยา และคติชนวิทยาบ้างนิดหน่อย โดยข้ามคณะไปเรียนกับครูปราณี วงษ์เทศ ซึ่งมาสอนพิเศษที่นิเทศศาสตร์ (เขาเปิดคติชนวิทยาเป็นวิชาเลือกสำหรับนิสิต) คำว่าเอโนมิวสิกโคโลยีได้ยินสม่ำเสมอขึ้นเพราะได้ติดตามครูปัญญา รุ่งเรืองไปทำงานภาคสนาม ไปช่วยทำงานจัดพิพิธภัณฑ์เครื่องดนตรีพื้นบ้านของอาจารย์ประทวน เจริญจิตต์ แล้วก็อ่านงานเขียนเรื่องเพลงพื้นบ้านของพี่เอนก นาวิกมูล พี่อ้อยสุกัญญา ภัทรราชย์ ซึ่งที่จริงก็เคยทำงานกับพี่ๆเหล่านี้มาตลอดสมัยมัธยม เวลาจะออกภาคสนามเก็บข้อมูลเพลงพื้นบ้านกัน ผมจะรับหน้าที่เป็นช่างบันทึกเสียงให้เสมอทุกหนแห่ง สังเกตเห็นวิธีการเขียนงานของพี่ๆเขาว่าการเล่าเรื่องเพลงพื้นบ้านจะหันไปให้น้ำหนักกับตัว text ที่เป็นภาษาและ context ที่เป็นเรื่องเล่ารายรอบมากกว่า ในขณะที่ music มันหายไป ไม่รู้เลยว่าเสียงร้องของพ่อเพลงแม่เพลงนั้นสูงต่ำสั้นยาวช้าเร็วยังไง มีโน้ตทำนองเด่นอะไร โครงสร้างวรรคตอนทางดนตรีเป็นอย่างไร จังหวะลูกคู่เพลงพื้นบ้านมีความละเอียดซับซ้อนยังไง และเสียงอื่นๆรอบเสียงบนเวที มันมีอะไรเกิดขึ้นอีก กระทั่งคุณภาพของการบันทึกเพลงพื้นบ้าน ก็มักถูก

ละเลยด้วยข้อจำกัดของอุปกรณ์บันทึกเสียงที่ราคาถูก เทคโนโลยีล้าหลัง ผมเก็บความรู้สึกเสียตายนดนตรีเหล่านั้นเอาไว้ยาวนาน จนในที่สุดคิดว่าการทำงานตรงนี้ เป็นเรื่องจำเป็นมากกว่าที่จะต้องไปเป็นนักดนตรีติดสตูดิโออยู่บนเวทีเท่านั้น ผมมองต่อมานุษยวิทยาที่ครูปราณี วงษ์เทศ พุดถึงในห้องเรียน สุจิตต์ วงษ์เทศ พุดถึงในวงเหล้า และบรรดางานเขียนในเครือหนังสือมติชน-ศิลปวัฒนธรรมคงเป็นปัจจัยให้ผมเข้าไปนั่งเรียนหนังสือในห้องเรียนที่ทำพระจันทร์ได้ มีเพื่อนรุ่นเดียวกันที่สอบเข้ามาได้อีก 5 คน หนึ่งในนั้นคือ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ ซึ่งต่อมาอีกหลายสิบปีได้หวนกลับมาเป็นเพื่อนร่วมเดินทางกัน คนอื่นๆคือ วิมาลา ศิริพงษ์ ศีลวัต ศุขิลวรรณ ปราณี ... เป็นต้น

เอาเข้าจริงๆแล้ว ชั้นเรียนมานุษยวิทยาที่นั่งเรียนกับครูหลายท่านผู้ได้ชื่อว่าเป็นจอมยุทธ์ ผมก็ไม่รู้เรื่องพอกับตอนเรียนดนตรีแบบจริงจังสมัยปริญญาตรีนะแหละ ตามเนื้อหาไม่ทัน จับประเด็นไม่ถูก และรู้ตัวทันทีว่าไม่ควรเริ่มเรียนมานุษยวิทยาที่ปริญญาโท เหมือนกับที่เรียนดนตรี เรียนศิลปะ มันต้องมีรากมาก่อน คำศัพท์หลายคำ เพื่อนเขาเข้าใจ แต่ผมงง ชื่อฮีโร่หลายคน เพื่อนเขาโยงประวัติ ผลงาน แนวคิด ออกมาได้เป็นเรื่องเป็นราว แต่ผมงง บทความที่ครูปริตดาสั่งการบ้าน ครูยศสั่งการบ้าน ครูไชยยันต์สั่งการบ้าน ครูปฐมฤกษ์สั่งการบ้าน กลับอ่านยากกว่าโน้ตเพลง เขียนยากกว่าแต่งเพลง และใช้ชีวิตในห้องเรียนยากกว่าในวงดนตรี ทำไปทำมาก็ท้อว่าไม่น่าจะเป็นนักมานุษยวิทยาคนตรีในแนววิชาการ ถ้าไปเรียนด้านนี้ตรงๆจะมีเป็นอันเค็งกว่านี้หรือ

มุมที่ผมพบว่าน่าเพลิดเพลินกว่า คือนอกห้องเรียนมานุษยวิทยา ที่ตึกกิจกรรม เดินเข้าไปที่ชมรมศิลปการแสดง ไปคุยกับน้องๆเรื่องละครกัน มีครูคำณ คุณะติลก พระจันทร์เสี้ยว มาช่วยดูแลงานละคร กำกับการแสดง ผมแวะเวียนไปๆมาๆจนเกิดละครเรื่องชนบทหมายเลขสี่-แล้ง ขึ้นมาเรื่องหนึ่ง ผมทำหน้าที่ทั้งแต่งเพลง เล่นดนตรี และเล่นละครไปด้วยเลย ละครเล่าเรื่องปัญหาสังคมชนบท สิทธิทำกิน การรุกไล่ที่ดิน ปัญหาแรงงาน โสเภณี ความเชื่อเก่าแก่ วัฒนธรรมครอบครัว การรุกรานของทุนนิยม ฯลฯ ที่จริงก็เป็นเรื่องในตำราเรียนเหมือนกัน แต่เล่าเรื่องคนละวิธี ไม่ได้บอกครูในห้องเรียนว่าหายตัวไปไหน มาตรฐานศาสตร์บอย แต่อยู่ที่ห้องซ้อมละคร โรงละครหอประชุมเล็กที่เล่นละครก็อยู่หน้าตึกเรียนสังคมวิทยา-มานุษยวิทยานั้นแหละ

โชคชะตาเปลี่ยนไป หลังเปิดเทอมธรรมศาสตร์ไม่นานนัก จุฬาก็มีประกาศทุนสำหรับเรียนต่อปริญญาชั้นสูงยังต่างประเทศหลายทุน หนึ่งในนั้นคือทุนสำหรับเรียนดนตรี ซึ่งไม่ได้บอกชัดๆว่าต้องเรียนอะไร ผมไปเข้าสอบกับเขาด้วย ผลคือสอบได้ ซึ่งก็ยังไม่รู้ว่าจะไปเรียนที่ไหน หากได้ตัดสินใจลาออกจากหลักสูตรของคณะสังคมวิทยา-มานุษยวิทยาไปในทันที แต่ยังคงวนเวียนอยู่แถวเวทีละครธรรมศาสตร์อีกนาน

ครูบรูซ แกสตัน แนะนำให้สมัครเรียนต่อ Ethnomusicology ที่ไซแอต SOAS มหาวิทยาลัยลอนดอน กว่ากระบวนการรับสมัครจะเรียบร้อย ก็ปาเข้าไปปีกว่า ระหว่างนั้นผมหันไปทำงานดนตรีอื่นๆ และเรียนรู้ไปเรื่อยๆที่จริงความพิเศษของดนตรีมีอยู่ทุกแห่ง ทุกวัน ได้ยินเสียงวงพิซซิงเพลงข้างถนน เสียงงานวัด เสียงวงเหล้า เสียงเครื่องจักร เสียงสนามฟุตบอล เสียงเชียร์มวยคู่ เสียงพระสวดศพ ฯลฯ ผมอยู่กับเสียงเหล่านี้สลับไปกับการเล่นดนตรีในวงฟองน้ำกับครูบรูซ ทำงานละครเวทีกับเพื่อนๆ จนวันใดวันหนึ่งก็บินไปนั่งอยู่ในชั้นเรียนที่ลอนดอน ผมถูกจับไปเข้าหลักสูตรเรียนแบบวิจัย ซึ่งให้ความสำคัญกับงานวิทยานิพนธ์ในกำกับของอาจารย์ที่ปรึกษาและคณะกรรมการคุมวิจัยมากกว่าการเข้าชั้นเรียนประจำ และเช่นกัน ความสนใจยังอยู่นอกงานวิชาการ ผมหันไปเรียนในฝั่งได้ทุนมหาลัย SOAS นั้นเอง แล้วไปสนุกต่อที่ได้ทุนหอพัก International Hall ที่มีนักศึกษานานาชาติอยู่ร่วมกันทำร็อกวาคันซึ่งไม่มีใครพูดสำเนียงอังกฤษถูกต้องชัดเจนสักคนเดียว จากนั้นก็เป็นตามถนนหนทาง ได้ยินเสียง ได้ดมกลิ่นจากชุมชนจีนย่านโซโฮและเซาท์วาร์ค แยกอินเดียย่านแฮโรว์ แยกปากีสถานย่านบริกเลน-เซาท์ฮอล แยกบังคลาเทศย่านทาวเวอร์แฮมเล็ท พวกคนด้าอัฟริกันย่านลอนดอนใต้-ครอยดอน-แลมเบิร์ต พวกอิสลามย่านอิลลิง พวกละตินอเมริกันที่ยกพวกมาเต้นรำกันเป็นขบวนคาร์นิวัลบนถนนย่านน็อตติงฮิล แล้วก็ไปอยู่กับแก๊งค์ฟังก์เมาท์เดียนแคมเดน ไปสลุยกับนักดนตรีกาเมลันชาวที่เซาท์แบงค์ และพิเศษมากคือได้ไปหลุกอยู่กับชุมชนเรฟูจิเพื่อนบ้านอุซาคเนย์ที่รอดตายจากสงครามล้างเผ่าพันธุ์ โดยการชักชวนของเพื่อนนักดนตรีเขมรคนหนึ่งคือคุณมงคล อุม ให้ไปเป็นอาสาสมัคร

ทำงานวัฒนธรรมที่ตึก VLC (Vietnam Laos Cambodian Community Centre) ย่านแฮกนีย์ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษในขณะนั้นยกสถานที่ให้พวกเขาพู่ใจได้มาพบปะกัน ยิ่งกลายเป็นห้องเรียนที่สนุกมากกว่ามหาวิทยาลัย เพราะได้ทำกิจกรรมกับเพื่อนบ้านมาตลอด ทั้งงานเล่นดนตรีละคร ฉายหนัง เดินรำ ทำบุญ เสวนา และลองเรียนภาษาเขมร-เวียดนามไปด้วยกับพวกเด็กๆที่เกิดและโตในอังกฤษ แต่การเรียนที่มีความหมายที่สุดคือได้เรียนดนตรีเขมรใหม่ตั้งแต่ต้น ผมออกจากหอพักลอนดอนไปอาศัยอยู่กับครอบครัวคุณมงคลที่เมืองเค้นท์เพื่อเรียนดนตรีของเขาและเรียนอื่นๆซึ่งเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับดนตรีไทยที่ผมเคยคิดว่าผมรู้จักมาตั้งแต่แรก ยังมีมันกันอยู่หลายชั้นมาก ในขณะเดียวกันก็สอนดนตรีไทยให้เขาเป็นการตอบแทน เราตั้งวงดนตรีเขมรกันควบคู่ไปกับตั้งวงดนตรีไทย มีลูกหลานและเพื่อนบ้านมาร่วมด้วยใช้เครื่องดนตรีชุดเดียวกันนั่นแหละ แต่เมื่อจะเล่นเพลงเขมรก็เล่นด้วยเทคนิควิธีอย่างหนึ่ง น้ำเสียงอย่างหนึ่ง ถ้าจะเล่นเพลงไทยก็หันไปเล่นอีกแบบหนึ่ง ความรู้ส่วนหนึ่งเป็นความรู้ที่ต้องเปรียบเทียบกับดนตรีไทยอยู่ และอีกส่วนหนึ่งต้องคิดอย่างเขมรเท่านั้นถึงจะเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร เพลงที่ผมได้เรียนมาจากการช่วยกันแกะโน้ตจากแผ่นเสียงเก่า ผลงานบันทึกเสียงของนักมานุษยวิทยาฝรั่งเศส ฌาค บรูเน็ต Jacques Brunet ซึ่งเคยเดินทางมายังเขมรช่วงก่อนสงคราม บันทึกฝีมือครูดนตรีทั้งในวังและชาวบ้านเอาไว้ มีแผ่นเสียงเพลงพ็อพเขมรที่เอามาหัดเล่น แผ่นเสียงพวกนี้คุณมงคลสะสมจากคนเขมรทั้งในอังกฤษและฝรั่งเศสที่ลัดบ้านลัดเมืองมา นอกจากนี้คือการค้นจากห้องสมุดของ SOAS เพิ่มเติม ว่ามีอะไรเป็นร่องรอยความรู้ดนตรีเขมรอีก ในห้องสมุดเดียวกันนี้ ยังมีความรู้ดนตรีอุษาคเนย์และดนตรีโลกที่นักวิชาการยุคอาณานิคมฝากเอาไว้อีกมหาศาล นอกจากห้องสมุด ยังโชคดีที่มีโทรทัศน์ มีวิทยุบีบีซี และมีเทศกาลวัฒนธรรมอีกมากมายในและนอกเมืองลอนดอนที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้ได้ไม่จบสิ้น สามปีเศษในอังกฤษ ผมคิดว่าได้ให้บทเรียนกับชีวิตไม่ใช่น้อย

2535 ผมเริ่มบทบาทเป็นครูดนตรีไทยที่จุฬาฯ ปริญญาและประสบการณ์ที่ผ่านมาจาก SOAS ไม่ได้ใช้จริงจังในหลักสูตรที่สอน พอจะเห็นว่ามิสสถาบันอื่นๆเริ่มเปิดหลักสูตรปริญญาโทมานุษยวิทยาดนตรีกันแล้ว แต่ก็ไม่มีโอกาสไปยุ่งเกี่ยว ในที่สุดก็ตัดสินใจออกนอกรั้วมหาวิทยาลัยเหมือนเดิม เดินทางรอบขอบเมืองไทย บันทึกเสียง ถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ เขียนหนังสือ ทำเพลง ทำหนังทดลอง ทำละคร และทำกิจกรรมกับชาวบ้านไปเรื่อยๆ จนหมดพันธะทางทุนจุฬาฯ ก็ลาออกไปสอนอยู่มหิดลระยะหนึ่ง ซึ่งก็อยู่นอกห้องเรียนอีกเช่นกัน แล้วมาประจำการอยู่ศิลปากรตลิ่งชัน เพิ่งจะได้พูดเต็มปากเต็มคำว่าได้ทำหน้าที่ครูสอนวิชามานุษยวิทยาดนตรีจริงๆก็เมื่อสักสิบกว่าปีมานี้ มีลูกศิษย์กลุ่มเล็กๆที่หันมาเลือกเรียนสิ่งที่ไม่อาจมีนิยามชัดเจนได้ว่าดนตรีคืออะไรแน่ ผมบอกพวกเขาเสมอว่าวิชาไม่ได้สอนให้เล่นดนตรีโลกสวย แต่เราใช้มานุษยวิทยาดนตรีเป็นประตูหนึ่งในการศึกษามนุษย์ เข้าใจมนุษย์ผ่านปรากฏการณ์ดนตรี ผ่านเสียงเพลง รูปแบบ เนื้อหา ผ่านวัฒนธรรมความเชื่อ การสืบทอดและการเปลี่ยนแปลง ผ่านการผลิตและการใช้งาน หรือในทางกลับกัน เราศึกษามนุษย์ที่มีพฤติกรรมเกี่ยวกับดนตรีเพื่อเข้าใจความหมายและความสำคัญของดนตรีนั้นๆให้ลึกซึ้งขึ้น เรามีครูอยู่ทุกแห่งหน ไม่ว่าจะเป็ศิลปินชนเผ่าในป่าเขา คนจรร่อนเร่ คนชายขอบและคนเมืองที่ถูกผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง การศึกษามานุษยวิทยาดนตรี ไม่จำเป็นต้องหวังผลเลิศปลายทางคือความรู้สุดยอดทางฝั่งฟากดนตรีหรือฝั่งมนุษยอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ควรประมวลหลอมรวมทั้งสองด้านเข้าหากันให้ได้ ผมเชื่อมั่นเสมอว่ามานุษยวิทยาดนตรีสามารถเปลี่ยนสังคมได้ เปลี่ยนคนได้ โดยเฉพาะคนที่เลือกเส้นทางชีวิตสายนี้ ทำให้มีทัศนคติต่อดนตรีเป็นกลางขึ้น เปิดรับดนตรีทุกอย่างด้วยใจเป็นธรรมขึ้น มีการปฏิบัติต่อดนตรีพื้นบ้านและเพื่อนบ้านโดยความเคารพมากขึ้น เข้าใจความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น อ่อนน้อมถ่อมตน เปิดหูฟังกันมากขึ้น มีเพื่อนร่วมทางสร้างสุขมากขึ้น มีเรื่องราวให้สนทนากันด้วยความรักความจริงใจมากขึ้น มีความหวังที่ดีต่อโลกใบนี้ด้วยกัน

2558 ห้องเรียนมานุษยวิทยาธรรมศาสตร์ที่ผมเคยเดินผ่าน กำลังจะมีอายุ 50 ปี ผมเรียนไม่จบปริญญามนุษยวิทยา คนทำงานมานุษยวิทยาดนตรีหลายคนที่ผมรู้จักและชื่นชมยกย่องก็ไม่ได้เรียนปริญญามนุษยวิทยาดนตรี แต่ผมเชื่อว่า เราทุกคนต่างมีวิญญาณนักมานุษยวิทยา มีภาระหน้าที่ต่อสังคมและผู้คนที่มีชีวิตร่วมเวลาของเรา ก่อนเวลาของเรา และหลังเวลาของเราเช่นกัน